

Відгук отримано
28.05.2026 р.
Голова ради
спеціалізованої
ДФ 26.133.125
докт. філол. н. / проф.
Євген

вченої ради
Бондарев О. В.

Голові
спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.125
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору
кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
факультету української філології
Бондаревій Олені Євгеніївні

Відгук

офіційного опонента **Ісаєвої Наталі Станіславівни**,
доктора філологічних наук, доцента, завідувача кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Навчально-наукового інституту
філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
про дисертацію **Ільницької Марії Борисівни «Художні експлікації
культурної ідентичності в українській і китайській діаспорній прозі другої
половини ХХ ст.»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 035 Філологія

1. Актуальність дисертаційної роботи. В сучасній гуманітаристиці зростає наукова цікавість до проблем ідентичності в цілому, і національно-культурної ідентичності зокрема. Ця проблематика вже давно набула міждисциплінарного характеру і розширила дослідницький дискурс до меж сучасної глобалізації та мультикультуралізму. Запит на глибоке осмислення етнокультурної ідентичності як ніколи гостро стоїть сьогодні перед українськими науковцями, оскільки українці наразі перебуває в стані екзистенційної боротьби за право власного самовизначення, а також пошуку, реставрації та збереження власної ідентичності. Тож тема дисертації Марії Ільницької цілковито відповідає цьому запиту.

Актуальним видається й розгортання теоретичної проблематики в роботі, спрямованої на уточнення самого поняття «ідентичність», оскільки розроблений наразі значний масив наукових досліджень сукупно розмиває кордони цього поняття, вимагаючи конкретизації його характеристик і критеріїв у кожному новому дослідженні, яке має (як представлена робота) прикладне значення. Обраний дисертанткою матеріал дослідження – українська і китайська діаспорна проза – скеровує до вивчення ще одного важливого аспекту ідентичності в сучасному світі – її гетерогенність і мінливість, які виявляються в роботі у діалозі

Заходу і Сходу. В контексті сучасних міграційних процесів дослідження цих форм є безперечно *актуальним*.

Таким чином, загальна зорієнтованість гуманітарних досліджень на комплексне вивчення проблем культурної ідентичності, з одного боку, та потреба компаративного аналізу формування різних форм ідентичності в художньому просторі діаспорної прози (української та східної) – з іншого, зумовлюють *актуальність* дослідження М. Ільницької.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних). Дисертаційна робота є безсумнівним новаторським внеском у розвиток вітчизняної літературознавчої компаративістики, зокрема в аспекті осмислення сутності художнього конструювання культурної ідентичності. *Новаторство* роботи простежується як на рівні визначення проблематики, так і виборі матеріалу дослідження та його методологічного інструментарію. Як слушно зазначає сама дослідниця, «*вперше* виявлено індивідуально-авторські особливості репрезентації культурної ідентичності на матеріалі творів» представниць української та китайської діаспорної літератури (с. 24). Вдало обрані методологічні підходи забезпечили можливість поглиблення існуючих напрацювань в імагологічних та гендерних студіях новаторськими висновками, а також урізноманітнити знання щодо деструктивного впливу окупації на індивідуальну та колективну ідентичність у межах War Studies. *Новаторським* є й матеріал дослідження – репрезентативна діаспорна проза (переважно романістика) українських та китайських письменниць, що осмислюється в компаративному аспекті. Залучення східного й західного матеріалу уможливило розширення інтерпретаційного поля до міжкультурної (ба, навіть, міжцивілізаційної) комунікації. Всі ці новації, маю сподівання, знайдуть розвиток у подальших дослідженнях на теренах як українознавства, так і сходознавства.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. *Теоретичне* значення роботи М. Ільницької полягає, на мій погляд, у структуруванні значного масиву теоретичних розвідок, присвячених проблемі ідентичності, внаслідок чого дослідницею запропоноване синтезоване визначення ідентичності, її складові компоненти та систему означників у реальній дійсності та художньому відображенні, як-от: коди, маркери, символи. В роботі також запропонована універсальна теоретична модель дослідження культурної ідентичності в художніх текстах з акцентом та такі її складники як

індивідуальноавторська рефлексія, гендерна специфіка, імагологічні доміанти, міжкультурні топоси, мультикультуральний простір, а також владний (воєнний та тоталітарний) дискурс. *Теоретично* вагомим в роботі, на мій погляд, є визначення культурної ідентичності як «динамічного і багатовимірного процесу, що перебуває у постійній взаємодії між збереженням і трансформацією» (с. 33), а також окреслення відмінних рис у трактуванні ідентичності у західній та східній науковій традиції.

Робота має *практичне* значення, оскільки її матеріали можуть бути використані в навчальному процесі для розробки нормативних курсів з історії зарубіжної літератури, теорії літератури, порівняльного літературознавства тощо. Запропоновані дефініції, теоретичні моделі та методологічні підходи можуть бути використанні при укладанні навчально-методичних посібників. Результати роботи доцільно використовувати в науково-дослідницькій практиці для вивчення художніх особливостей діаспорної прози, а також при здійсненні порівняльних досліджень в межах гендерних студій, імагологічних вислідів, War Studies тощо. Запропонована в роботі аналітична модель може бути адаптована для вивчення творчості інших письменників.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація Марії Ільницької є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому представлені результати різноаспектного аналізу культурної ідентичності, репрезентованої в українській та китайській діаспорній жіночій прозі. Належне обґрунтування наукових положень і висновків роботи забезпечується такими чинниками:

по-перше, достатній обсяг ілюстративних джерел – різножанрова проза Софії Яблонської-Уден, Олени Звичайної, Докії Гуменної, Ольги Мак, Оксани Драгоманової, Дженіс Кулик-Кіфер (Janice Kulyk Keefer), Юн Чжан (Jung Chang, 张戎), Чжан Айлін (Eileen Chang, 张爱玲), Саньмао (三毛), Максін Гонг Кінгстон (Maxine Hong Kingston) (всього 14 творів українською, англійською та китайською мовами);

по-друге, ґрунтовна теоретико-методологічна база, яка включає праці з різноманітної проблематики вивчення культурної ідентичності (П. Герчанівська, В. Желанова, О. Русул, О. Титар, Д. Шевчук, F. Fukuyama, С. Kerubo, G. Ubra, J. Škulj, A. Dirlik, A. Imtiaz, A. Toffler, S. Chen, D. Hu, 朱文斌, 刘慧梅, 王莹, 阎嘉

та ін.), компаративні студії (П. Брюнель, В. Будний, П. Іванишин, М. Ільницький, Л. Грицик, Д. Наливайко та ін.), розробки з літератури української діаспори (О. Астаф'єв, О. Бровко, В. Мацько, В. Просалова), китайської діаспори (S. Shih, C. Orchard, W. Shen, M. Lam, J. Tsu, J. Hart, Y. Chen), жіночі та феміністичні студії (В. Вулф, С. Жигун, О. Шаф, J. Kristeva) тощо (загалом 276 позиції за списком літератури). Заявлені джерела активно цитуються в дисертації як теоретичне обґрунтування позицій авторки.

Висновки та рекомендації, зроблені в дисертації, відповідають заявленій меті та поставленим завданням.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Загальний рівень роботи М. Ільницької, за моїм переконанням, є високим і таким, що засвідчує глибоку обізнаність авторки в заявленій проблематиці. Мета та завдання дисертації сформовані чітко й логічно, окреслена методологічна база забезпечує релевантні наукові підходи та інструментарій для їх досягнення. Порозділові та загальні висновки засвідчують виконання дисертанткою поставлених наукових завдань у повному обсязі – вони чітко сформульовані, синтезують і узагальнюють результати проведеного дослідження. Текст дисертації засвідчує, що авторка опанувала методологією наукової роботи і вправно використовує її на практиці

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Дисертаційна робота пройшла достатню апробацію, що відповідає чинним вимогам. Основні ідеї та положення дослідження викладено у формі доповідей на 12 міжнародних і всеукраїнських конференціях. Результати роботи адекватно висвітлено у 8 публікаціях у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (категорії Б). Тематика та проблематика статей корелює з темою та завданнями дисертації.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Дисертація Марії Ільницької є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке відповідає чинним вимогам до обсягу основного тексту (208 сторінок – бл. 9 авторських аркушів) та оформлення роботи.

Текст дисертації має чітку, логічну і вмотивовану структуру: робота складається зі вступу та трьох досить співмірних за обсягом і проблематикою

розділів. У вступній частині наявні всі необхідні структурні складові, в яких чітко й аргументовано подається інформація щодо дослідження: обґрунтування вибору теми, мета, завдання, теоретико-методологічна база тощо.

У першому розділі дисертації – «Теоретико-методологічні основи дослідження феномену культурної ідентичності в українській і китайській літературі другої половини ХХ ст.» – авторка детально аналізує сучасні підходи в теоретичному осмисленні феномена культурної ідентичності, прагнучи до «уточнення поняттєво-категоріального апарату дослідження» (с. 27). М. Ільницька не лише системно реферує теоретичний матеріал, спираючись на дихотомію східного й західного бачення проблеми ідентичності, але й формулює узагальнену дефініцію, уточнену згідно із завданнями роботи (с. 57). Окрім цього авторка виводить власну комплексну модель дослідження, яка за допомогою маркерів, кодів і параметрів уможливує виявлення культурної ідентичності у текстах різних національних літератур (с. 48).

В теоретичному розділі імponує також глибока обізнаність дисертантки з особливостями імплікації культурної ідентичності в художній літературі. Вона доходить переконливого висновку, що «художня література не лише фіксує культурну ідентичність, а й активно впливає на її трансформацію, зокрема через наративні стратегії, образні системи та мовно-стилістичні засоби» (с. 56). Це твердження є результатом критичного осмислення низки наукових підходів і скеровує подальший філологічний аналіз текстів до виявлення специфіки культурної ідентичності в кожному з них. Тож, маю підкреслити, що авторка, аналізуючи й систематизуючи теоретичний матеріал, прагне дати власну оцінку і сформулювати теоретико-методологічну матрицю для власного конкретного дослідження, що є безсумнівним здобутком роботи.

Переконливим і аргументованим є виклад *другого розділу* «Художня специфіка індивідуально-авторської типології культурної ідентичності». Авторка порушує складні проблеми деструкції культурної ідентичності як дії «схибленої влади» в умовах тоталітаризму та окупації (в романах О. Звичайної, Д. Гуменної та Юн Чжан). Авторка чітко структурує мотив «схибленої влади» через концепти страху, страждання і зневіри. Вдалим, на мій погляд, є аналіз художнього відтворення механізму «переписування» ідентичності в тоталітарній системі ідеологічної стандартизації особистості (с. 60). Також переконливо показано специфіку конструювання *ідентичності жертви* з допомогою освітнього процесу на території окупованої Маньчжурії. Цікавим і актуальним є

аналіз *ідентичності виживання та національної ідентичності* в контексті «глибоких трансформацій колективної психіки та системи сприйняття світу» воєнного часу (с. 124).

Варте схвалення й увага дослідниці до гендерного (а радше жіночого) питання як складника культурної ідентичності. У розділі крізь призму жіночих та феміністичних студій (В. Агеєва, М. Богачевська-Хом'як, Ю. Крістева, О. Шаф та ін.) аналізується жіночий досвід, репрезентований у прозі С. Яблонської-Уде та Чжан Айлін. Переконливо й аргументовано звучить висновок про те, що, «культурна ідентичність у цих текстах постає не як статична система норм, а як процес постійного перегляду й переосмислення ролі жінки в суспільстві» (с. 114).

Логічним і переконливим виглядає *третій розділ* «Концептуально-змістові особливості української і китайської прози: імагологічний дискурс». Заявлений ракурс дослідження – диференціація *свого – чужого*, детально описаний авторкою на початку розділу, уможливорює чітке розуміння подальшого практичного аналізу прози О. Мак, О. Драгоманової, С. Яблонської-Уден, Саньмао, Дж. Кулик-Кіфер, М. Г. Кінгстон. Авторка вдало вибрала дуальну модель аналізу, яка чітко відобразила різні характеристики і комбінації *свого й чужого* у складі міжкультурного дискурсу формуванні культурної ідентичності. М. Ільницька виявила високий рівень фахових знань та ерудиції, вирізняючи такі аспекти аналізу, як цивілізованість колонізаторів та природність аборигенів, міжкультурні топоси, гібридизація культурного досвіду, зіштовхування індивідуального самовідторгнення з відторгненням іншими, «мовчання» і мовного самовизначення, міфологічного символізму й реального буття. Ця сукупність залученого ілюстративного і критичного матеріалу стала ґрунтовною основою текстового аналізу та досягнутих результатів.

У висновках дисертації представлені обґрунтовані тези й положення, які узагальнюють основні результати дослідження. Достовірність і доказовість отриманих результатів не викликає сумніву.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації ознак академічної недоброчесності, фальсифікації та фабрикації не виявлено. Дисертація пройшла перевірку на наявність академічного плагіату в

інформаційній системі «Identific» у встановлені терміни та за відповідним порядком. Результати перевірки свідчать про те, що рукопис дисертації містить 75% авторського (оригінального) тексту. Недозволених посилань і некоректних цитувань у тексті не виявлено. Програма зафіксувала 25% текстових збігів, які, згідно з експертним висновком, не мають ознак плагіату, – це наукові публікації здобувачки, в яких висвітлено основні наукові результати її дисертації, зокрема на сайті журналів *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету* та *Закарпатські філологічні студії*. Тож маю констатувати, що дисертація М. Ільницької є оригінальним і самостійним дослідженням.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Представлена дисертація є цікавим новаторським цілісним дослідженням, яке водночас створює підстави для дискусій та обміну думками. Робота містить окремі спірні або недостатньо аргументовані моменти, які скеровують до необхідності здобути від авторки пояснень і уточнень.

1. В теоретичній частині М. Ільницька, досліджуючи особливості розуміння культурної ідентичності в китайському науковому дискурсі, наводить думку Хунвей Цзяна про те, що культурна ідентичність – це певна самоідентичність, яка є *«позитивним визнанням позитивних рис нації»* (с. 42). Двічі підкреслено, що ідентичність може бути лише позитивною. Утім загальновідомим є поняття «ак'юїзм», запропоноване Лу Сюнем в оповіданні «Справжня історія А-К'ю» (1921) на позначення негативної риси китайського народу – оманливого самозаспокоєння вигаданими «моральними перемогами». Тож, хотілось би отримати коментар від дисертантки, ***чи поділяє вона думку Хунаей Цзяна, і чи можуть негативні риси бути складником національно-культурної ідентичності?***

2. Викликають неабияку цікавість висновки до першого розділу, де авторка розмежовує західну і східну традиції розуміння культурної ідентичності, при цьому акцентує на домінуванні індивідуалістичного виміру на Заході та колективістському – на Сході (зокрема, в Китаї). Українські дослідження, за переконанням авторки, поєднують ці обидва виміри (с. 57). Однак далі стверджується, що в українській науці *«культурна ідентичність розуміється як процес формування спільноти через спільні цінності, традиції та культурний досвід»* (с. 57-58), тобто фактично співпадає зі східним трактуванням. ***Тож, є необхідність отримати уточнення від дисертантки.***

3. Мені дуже імпонує матеріал другого розділу, особливо – аналіз гендерного складника культурної ідентичності у творах С. Яблонської-Уде і Чжан Айлін. Прикметно, що предмет зображення обох авторок – обставини життя представниць Сходу, при цьому Яблонська-Уде сприймає «своїх героїнь» як емансипована й непересічна представниця Заходу в той час, як Чжан Айлін втілює в героїнях свій власний життєвий досвід. Тобто погляд української письменниці-мандрівниці є *чужим / зовнішнім*, а погляд Чжан Айлін – *своїм / внутрішнім*. Однак у висновках дисертантка підсумовує лише спільні тенденції репрезентації жіночої ідентичності в обох авторок. ***Тож, було б доцільним окреслити й принципову різницю.***

4. У другому розділі порушується важливе питання впливу «схибленої влади» на ідентичність людей через репресивні тілесні практики (вбивства, тортури, ув'язнення). В аналізі цієї проблематики доцільно було б використати працю М. Фуко «Наглядати й карати: народження в'язниці» (М. Foucault «Surveiller et punir: naissance de la prison», 1975), де французький науковець розглядає процес перетворення тіла військовою машиною на «слухняний механізм» (це в якості поради). Моє питання стосується диференціації репресивних практик щодо жіночого й чоловічого тіла, тож хочеться почути думку М. Ільницької стосовно того, ***чи розрізняється самоідентифікація героїв аналізованих творів, підданих тілесним репресіям, за гендерним принципом?***

Маю також зауважити, що в дослідженні М. Ільницької чимало уваги приділено гендерній (здебільшого жіночій) проблематиці, і водночас авторка уникає вживання фемінітивів. Це, на моє переконання, дещо ускладнює сприйняття окремих сентенцій на кшталт: *«Оповідь ведеться від першої особи автора, у романі представлено фемінізм, представлений жінкою (матір'ю автора)...»* (с. 63). Складається враження, що автор – чоловік, хоча попередньо йшлося про письменницю Юй Чжан. Інший приклад: *«Чжан Айлін була яскравим письменницею-реалістом...»* (с. 126). Змішане використання фемінітивів з іменниками чоловічого роду створює граматичну какофонію. Тож маю порадити дисертантці впевненіше використовувати фемінітивич, що наразі закріплене новим правописом.

Маю наголосити, що висловлені зауваження та питання не ставлять під сумнів достовірність і цінність отриманих Марією Ільницькою наукових результатів, а також не впливають на загальну високу оцінку її дисертації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною та практичним значенням дисертація М. Ільницької відповідає галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія. Дисертантка продемонструвала високий фаховий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок та компетентностей.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дослідження Марії Борисівни Ільницької на тему «Художні експлікації культурної ідентичності в українській і китайській діаспорній прозі другої половини ХХ ст.» відповідає вимогам п. 6-9 Постанови Кабінету України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за № 155/30023, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,
доцент, в.о. завідувача кафедри
мов і літератур Далекого Сходу
та Південно-Східної Азії
ННІ філології Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

Наталія ІСАЄВА

Підпис засвідчує
Вчений секретар
КАРАУЛЬНА
11.05.

